

V

PREVODI

PRAŠNOPANIŠAT – UPANIŠAD PITANJA I ODGOVORA

SAŽETAK

Prašna upanišad ili *Upanišad pitanja i odgovora* prikazuje razgovor šestorice mudrih učenika sa premudrim Pipaladom. Cilj njihove posete je sticanje najvišeg znanja, koje može da ih izbavi od kruga ponovnih rađanja. Dijalog je podeljen u šest celina, a svaka predstavlja pitanje jednog od Pipaladinih posetilaca. Njihov razgovor se odnosi na stvaranje sveta, fiziologiju i psihologiju čoveka, aktivnost uma tokom spavanja, posmrtnu sudbinu ljudi, osobine živototvornog daha i drugo. Čitalac se neprimetno kreće između razmatranja principa makrokosmosa i mikrokosmosa, upoznavajući se, istovremeno, sa osnovnim načelima upanišadske misli. Ova upanišad se datira krajem prvog veka pre naše ere ili početkom naše ere. Prema izboru filozofa Šankare, smatra se jednom od glavnih upanišadi. Nakon prevoda svakog od šest pitanja nalaze se kraće primedbe, koje treba da služe kao pomoć čitaocu.

KLJUČNE REČI

upanišad, atman, prana, brahmačarja, samsara

Pred nama se nalazi *Prašna upanišad*, nazvana tako jer njena poglavlja čini šest pitanja (skt. *prašna-*) sa odgovarajućim objašnjenjima. Nastala krajem prvog veka pre nove ere ili početkom nove ere, *Prašna* je jedna od najmlađih tzv. pravih ili glavnih upanišadi (Štof 2011: 15). Čitava *Prašna upanišad* je u formi dijaloga. Dijaloška forma nije neobična za upanišadi, ali se ograničava na pojedine epizode u delima, tako da je ovde najdoslednije ostvarena (Johnston 1910: 207).

Delo počinje dolaskom šestorice učenika mudracu Pipaladi, u potrazi za najvišim znanjem. Na početku se navode njihova imena i slavno poreklo, a potom svaki zadaje po jedno pitanje. Zanimaju ih poreklo stvaranja sveta, psihološki i fiziološki aspekti čoveka, poreklo i osobine živototvornog daha i druge teme. Tokom čitanja ove upanišadi treba imati na umu neke od osnovnih pojmova upanišadske misli. Često će se pominjati važni termini kao što su atman (*ātman-*), brahman (*brahman-*) i Puruša (*puruṣa-*). Kratko možemo reći da atman, pored toga što označava vlastito ja pojedinca, nosi značenje najdublje suštine čoveka i kosmosa. Brahman je sveta i istinska suština koja se nalazi u vedama i obredima, kao nosilac njihovog kosmičkog smisla.¹ Među centralnim polazištima upanišadi je

1 O kosmičkom značenju žrtve up. Smith, Doniger 1989: 198. sqq.

poistovećivanje brahmana i atmana (Veljačić 1983: 54). Naposljetku, Puruša (bukv. *čovjek*)² je još u *Rgvedi* kosmički pračovjek od koga nastaje svet (RV10). Ovde se, na mikrokosmičkom planu, pominje kao subjekat svesti, a na nivou makrokosmosa kao pojam bića koje sve prožima i prvo nastaje (Ježić 2011: 249–250).

Termin *upanišad*- se tumači na više načina. Prema čestom tumačenju, ova reč se rastavlja na delove *upa-ni-sad*-,³ što bi trebalo da oslikava kako učenici sede kraj guruovih nogu dok im on otkriva upanišadsko znanje i priprema ih za oslobođenje od kruga reinkarnacija (Veljačić 1983: 44). Teško je govoriti o konačnom broju i klasifikaciji upanišadi, pošto se one veoma razlikuju i po sadržaju i po vremenu nastanka. Možemo pomenuti da se zna za gotovo tri stotine upanišadi (Katičić 1973: 93), a u tradiciji se često navodi mistični broj od stotinu osam dela. U izboru filozofa Šankare iz VIII veka nalazi se jedanaest upanišadi (Veljačić 1983: 45), među kojima je i *Praśna*.

Prevod je rađen na osnovu teksta u izdanju Aurobindo (2001), *Kena and Other Upanishads – Complete Works of Sri Aurobindo*, bez početne i završne mantre. Nakon sanskritskog teksta i prevoda svakog pitanja, nalaze se kratke primedbe, zamišljene kao pomoć čitaocu.

2 Up. KEWA 2 s. v. *puruša*-.

3 *Pokraj-podno-sed*. Up. KEWA 1 s. v. *upa*-; KEWA 2 s. v. *ni*-; KEWA 3 s. v. *sīdati*.

प्रथमः प्रश्नः

सुकेशा च भारद्वाजः शैब्यश्च सत्यकामः
 सौर्यायणी च गार्ग्यः कौसल्यश्चाश्वलायनो
 भार्गवो वैदर्भिः कबन्धी कात्यायनस्ते हैते
 ब्रह्मपराः ब्रह्मनिष्ठाः परं ब्रह्मन्वेषमाणाः एष
 ह वै तत्सर्वं वक्ष्यतीति ते ह समित्पाणयो
 भगवन्तं पिप्पलादमुपसन्नाः ॥ ॥१॥
 तान् ह स ऋषिरुवाच भूय एव तपसा
 ब्रह्मचर्येण श्रद्धया संवत्सरं संवत्स्यथ
 यथाकामं प्रश्नान् पृच्छत यदि विज्ञास्यामः
 सर्वं ह वो वक्षाम इति ॥ ॥२॥
 अथ कबन्धी कात्यायन उपेत्य पप्रच्छ
 भगवन् कुतो ह वा इमाः प्रजाः प्रजायन्त
 इति ॥ ॥३॥
 तस्मै स ह्रीवाच - प्रजाकामो वै प्रजापतिः
 स तपोऽतप्यत स तपस्तप्त्वा स
 मिथुनमुत्पादयते।
 रयिं च प्राणञ्चेति एती मे बहुधा प्रजाः
 करिष्यत इति ॥ ॥४॥
 आदित्यो ह वै प्राणो रयिरेव चन्द्रमाः रयिर्वा
 एतत् सर्वं यन्मूर्तं चामूर्तं च तस्मान्मूर्तिरेव
 रयिः ॥ ॥५॥

Prvo pitanje

1. Sukešan, loza Bharadvade, Šibi-
 jevog roda Satjakama, Gargja, izda-
 nak Sunca, Aśvalajana, princ Kosala,
 Bhargava od Vidarbhi i Kabandhin,
 potomak Katija, svi oni, nadahnuti
 brahmanom i udubljeni u brahma-
 na, tragajući za uzvišenom mudro-
 šću, sa žrtvenim ugljelijem u rukama
 i: »On će nas svemu tome podučiti!«
 na usnama, pridoše premudrom
 Pipaladi.

2. Mudrac im reče: »Najpre ćete
 proživeti sa mnom čitavu godinu u
 izgaranju, čistoti i veri. Onda posta-
 vljajte pitanja po želji. Ako budem
 znao, sve ću vam reći.«

3. Tada mu pride Kabandhin,
 potomak Katija, i upita: »Premu-
 dri, odakle se rađaju stvorenja pred
 nama?«

4. Pipalada mu odgovori: »Gospo-
 dar stvaranja, želeći potomstvo, pod-
 vrgne se askezi. Kad se to završi, on
 načini par stvorenja, raji, materiju, i

1. Pošto pristojnost nalaže da se kod učitelja ne ide praznih ruku, šestorica učenika nose žrtveno ugljelje (*samidh-*), koje nije neuobičajen dar (Sharvananda 1922: 6).

2. Ovde smo pojam *tapas-* preveli kao izgaranje, zato što *tapas-* označava toplotu, a potom i askezu (*KEWA* 1 s. v. *tapas-*). Čistota koju Pipalada traži je zapravo *brahmacarya-*, strogo uzdržavanje od nagona i kontrolisanje tela. Svaki od Pipaladinih zahteva treba da disciplinuje um učenika i pripremi ga za guruove odgovore (Sharvananda 1922: 7–8). U komentaru na ovu upanišad, Šankara napominje da Pipaladino *ako* ne treba da ukaže na sumnju u njegovo znanje, već na skromnost (Šaṅkara *PU*). Šankarin komentar navodimo prema upanišadi na koju se odnosi. Ovde je to *Praśna*, skraćeno *PU*. Podrazumeva se komentar na odgovarajući odeljak – ukoliko govorimo o drugom odeljku prvog pitanja, jasno je da se pozivamo na Šankarin komentar tog mesta. Komentar na ovu upanišad citiramo prema izdanju Sitarama 1898.

3. Tada – nakon što je prošlo godinu dana. Kabandhin se pominje kao Katijana, potomak mudraca Katija.

अथादित्य उदयन् यत् प्राचीं दिशं प्रविशति
 तेन प्राच्यान् प्राणान् रश्मिषु सन्निधत्ते ।
 यद्दक्षिणां यत् प्रतीचीं यदुदीचीं यदधो यदूर्ध्वं
 यदन्तरा दिशो यत्सर्वं प्रकाशयति तेन
 सर्वान् प्राणान् रश्मिषु सन्निधत्ते ॥ ॥६॥
 स एष वैश्वानरो विश्वरूपः प्राणोऽग्निरुदयते ।
 तदेतद् ऋचाऽभ्युक्तम् ॥ ॥७॥
 विश्वरूपं हरिणं जातवेदसं परायणं
 ज्योतिरेकं तपन्तम् ।
 सहस्ररश्मिः शतधा वर्तमानः प्राणः
 प्रजानामुदयत्येष सूर्यः ॥ ॥८॥
 संवत्सरो वै प्रजापतिस्तस्यायने
 दक्षिणञ्चोत्तरं च ।
 तथे ह वै तदिष्टापूर्ते कृतमित्युपासते ते
 चान्द्रमसमेव लोकमभिजयन्ते त एव
 पुनरावर्तन्ते ।

pranu, dah, misleći: *Njih dvoje će mi roditi silno potomstvo.*

5. Sunce je prana, a mesec raji. Raji je, ipak, sve što ima oblik, ali i što nema. Stoga, raji je što i forma.

6. Kada se izlazeće sunce pojavu na istoku, ono u zracima sakuplja istočne prane. Šta god postoji na jugu, zapadu i severu, sve što je u dolini ili na visini ili što je između, sve to sunce obasjava i sakuplja sve prane u svoje zrake.

7. To se uzdiže Vaiśvanara, sveoblična prana-vatra. To je opisano stihom:

8. *Izlazi ovo sunce, jedina svetlost, sveoblični, sveznajući sjaj, najuzvišenije boravište, izvor toplote. Ono ima hiljadu zraka, stotinu postoja-nja. Ono je prana svih stvorenja.*

4. Praḍapati (*prajā-pati-*, bukv. *gospodar rađanja*; KEWA 2 s. v. *prajā-*; *pati-*) je apstraktno vedsko božanstvo koje se priziva kao zaštitnik rađanja i živih bića, a nekad se poistovećuje sa drugim božanstvima, poput Some ili Tvaštra (Macdonell 1897: 118). Posvećena mu je deseta himna *Rgvede*, u kojoj se slavi kao tvorac neba i zemlje, vode i živih bića. U upanišadima se nekada pominje kao kosmološki prapočetak (Ježić 2011: 246). Prvi Pipaladin odgovor se odnosi na postanak sveta iz materijalnog (*rayi-*) i nematerijalnog načela (*prāna-*). *Prāna-* je čest termin u upanišadskoj filozofiji. Njime se označavaju dah, živototvorni dah ili sam život (Hock 2007: 89), kao i dahovi koji se nalaze u čovečijem telu. *Rayi-* označava imovinu, blago ili materiju (KEWA 3 s. v. *rayi-*). U Šankarinom komentaru, raji se odmah poistovećuje sa hranom i mesecom, a prana sa gutačem i suncem (Šaṅkara *PU*).

5. Raji je sve što ima oblik, ali i što još uvek nema, što se tek oblikuje. Tumačeći ovaj stih, Sarvepali Radhakriṣṇan piše da proces stvaranja ne može da se odvija bez materije (Radhakriṣṇan 1953: 652). Raji se predstavlja kao medijum kroz koji se izražavaju sve forme. Raji je što i forma – sve što ima formu, to je materija.

6. Sunce obasjava i prožima sve što živi na istoku i drugim stranama sveta, i na taj način ih sjedinjuje sa sobom, odnosno sakuplja ih u svoje zrake.

7. Ovde se sunce poistovećuje sa Vaiśvanarom, pranom i vatrom sa bezbroj oblika. Vaiśvanara (*vaiśvānara-*) je sveprisutna vatra, nekada i Agnijeva epikleza. Kada je Agni Vaiśvanara, to znači da pripada svim ljudima (Macdonell 1897: 99; KEWA 3 s. v. *viśva-*; KEWA 2 s. v. *nara-*). Pipalada tako naziva pranu, kako bi naglasio njeno prisustvo u svim ljudima i pripadanje svim ljudima. Prana, koji se identifikuje sa suncem i vatrom, isto vreme je i gutač, kao što vatra sve proždire.

तस्मादेत ऋषयः प्रजाकामा दक्षिणं
 प्रतिपद्यन्ते। एष ह वै रयिर्यः पितृयाणः ॥
 ॥९॥
 अथोत्तरेण तपसा ब्रह्मचर्येण श्रद्धया
 विद्ययात्मानमन्विष्यादित्यमभियन्ते।
 एतद्वै प्राणानामायतनमेतदमृतमभयमेतत्
 परायणमेतस्मान्न पुनरावर्तन्त इत्येष
 निरोधः। तदेष श्लोकः ॥ ॥१०॥
 पञ्चपादं पितरं द्वादशाकृतिं दिव आहुः परे
 अर्धे पुरीषिणम्।
 अथेमे अन्य उ परे विचक्षणं सप्तचक्रे षडर
 आहुरर्पितमिति ॥ ॥११॥
 मासो वै प्रजापतिस्तस्य कृष्णापक्श एव
 रयिः शुक्लः प्राणस्तस्मादेत ऋषयः शुक्ल
 इष्टं कुर्वन्तीतर इतरस्मिन् ॥ ॥१२॥
 अहोरात्रो वै प्रजापतिस्तस्याहरेव प्राणो
 रात्रिरेव रयिः।

9. I zaista, godina je gospodar rađanja. Njegovi su putevi severni i južni. Zaista, oni koji provode vreme misleći: *Ištapurta je (naš) zadatak*, zaslužuju mesečevu oblast i vraćaju se. Mudraci koji žele potomstvo odlaze na jug. To je takođe raji, put predaka

10. Oni koji su izgaranjem, brahmačarjom, verom i znanjem pronašli atmana dospevaju do Aditje severnim putem. Tu je boravište prana, nepropadljivo, lišeno straha, najviši cilj. Odatle se nijedna prana ne vraća, tu se one zaustavljaju. O tome je ovaj stih:

11. *Kažu da je petonogi otac sa dvanaest oblića, koji se proteže sa druge strane neba. Drugi za njega kažu: Mudrost stoji na kočiji sa sedam točkova od po šest palaca.*

9. Severni i južni put godine treba shvatiti kao delove godine između ravnodnevnica. Ovde se prvi put spominje jedna od glavnih tema ove upanišadi – izbavljanje od kruga rađanja, samsare (*samsāra*-). Ljudi koji se posvete samo ištapurti (*iṣṭāpūrta*-) zaslužuju svet meseca, koji je raji. Odatle se uvek ponovo vraćaju ka rođenju. Drugi takođe stižu do meseca, birajući put predaka. Ištapurta podrazumeva dve vrste dobrih dela, ištu (*iṣṭā*-) i purtu (*pūrta*-). Išta podrazumeva ljubav prema životinjama, gostoprinstvo, istinoljublje i tome slično, dok se purta odnosi na javno dobročinstvo, pomaganje siromašnih ili ulaganje u javne radove (Sharvananda 1922: 15–16). Međutim, oslobođenju od samsare vodi istinsko upanišadsko znanje, a ne dobročinstvo (Ježić 2011: 258).

10. Severni put vodi do sveta Aditje, sunca. Prane se odatle ne vraćaju ponovnom rođenju, jer su kroz tapas i brahmačarju dostigle najviše znanje. Na početku Pipalada zahteva isto to od svojih učenika, kako bi im preneo znanje potrebno za izbavljanje od samsare.

11. Godina je petonogi otac. Pet nogu predstavlja pet godišnjih doba – godina prolazi smenom godišnjih doba, pa se ona predstavljaju kao noge kojim hoda. Šarvananda smatra da su to četiri godišnja doba i *hemanta*-, rana zima (Sharvananda 1922: 18). Ako se godina poistoveti sa Pradapatijem, onda se lako može shvatiti kao otac ili tvorac. Dvanaest oblića predstavlja dvanaest meseci. Dalje se spominje kočija vremena, sa poznatom slikom točka i palaca (Radhakrishnan 1953: 654; Śaṅkara *PU*). Šarvananda povezuje sedam točkova sa sedam duginih boja, gde su paoci šest godišnjih doba – proleće, leto, doba monsun, jesen, dva zimna doba (Sharvananda 1922: 18).

प्राणं वा एते प्रस्कन्दन्ति ये दिवा रत्या
 संयुज्यन्ते ब्रह्मचर्यमेव तद्यद्रात्रौ रत्या
 संयुज्यन्ते ॥ १३॥
 अन्नं वै प्रजापतिस्ततो ह वै तद्रेतस्तस्मादिमाः
 प्रजाः प्रजायन्त इति ॥ १४॥
 तद्ये ह वै तत्प्रजापतिव्रतं चरन्ति ते
 मिथुनमुत्पादयन्ते ।
 तेषामेवैष ब्रह्मलोको येषां तपो ब्रह्मचर्यं येषु
 सत्यं प्रतिष्ठितम् ॥ १५॥
 तेषामसौ विरजो ब्रह्मलोको न येषु
 जिह्वमनृतं न माया चेति ॥ १६॥

12. Mesec je gospodar rađanja. Njegova tamna strana je raji, a svetla prana. Zato mudraci prinose žrtve pod svetlom, a drugi pod tamnom stranom meseca.

13. Dan i noć su takođe gospodar rađanja. Od toga, dan je prana, a noć je raji. Oni koji se danju sparuju u ljubavi troše pranu, a kad se u ljubavi sparuju noću, to je brahmaćarja.

14. Hrana je takođe gospodar rađanja. I zaista, odatle potiče seme, a iz njega niču stvorenja pred nama.

15. Ko se pridržava zaveta gospodara rađanja, on zaista proizvodi par stvorenja. Svet čistih duša pripada onima čiji su askeza i uzdržanje – u njima se nalazi istina.

16. U kome nema podmukle prevare i laži, njegov je prečisti brahma-svet.«

12. Ovde se ne govori o grupama mudraca, od kojih jedni prinose žrtve pod tamnom, a drugi pod svetlom stranom meseca. Mudraci ili znalci su samo oni koji znaju da se obredi obavljaju u prisustvu prane, ovde svetle stane meseca. Drugi to ne znaju i ne mogu da se oslobode samsare.

13. Dan i noć su takođe Prađapati. Jasno je da je prana, koja je sunce, takođe i dan, a da je noć raji, mesec. U ovom slučaju, brahmaćarja nije potpuno uzdržavanje od polnih odnosa, već upuštanje u njih samo onda kada je tome vreme, a to je noću.

14. Naposljetku, Prađapati se poistovećuje sa hranom, koja se tumači i kao raji, materija. Ona je gospodar stvaranja jer njoj pripada seme, a iz semena sve nastaje (Šaṅkara *PU*). Pipaladin odgovor na pitanje o postanku stvorenja se ovde završava, nakon što je objasnio da stvaranje potiče od gospodara stvaranja, ali i od dvojnosti koje istovremeno proističu iz njega i poistovećuju se sa njim zbog svoje stvaralačke moći. To su prana i raji kao duh i materija, ali i kao gutač i hrana, sunce i mesec, svetla i tamna strana meseca, dan i noć.

15. Poštovanje Prađapatijevih zaveta vodi u dalje stvaranje novih parova, što se ovde odnosi na sinove i kćeri.

द्वितीयः प्रश्नः

अथ हैनं भार्गवो वैदर्भिः पप्रच्छ ।
भगवन् कत्येव देवाः प्रजां विधारयन्ते कतर
एतत्प्रकाशयन्ते कः पुनरेषां वरिष्ठः इति ॥
॥१॥

तस्मै स होवाचाकाशो ह वा एष देवो
वायुरग्निरापः पृथिवी वाङ्मनश्चक्षुः श्रोत्रं च ।
ते प्रकाश्याभिवदन्ति वयमेतद्भागमवष्टभ्य
विधारयामः ॥ ॥२॥

तान् वरिष्ठः प्राण उवाच ।

मा मोहमापद्यथ अहमेवैतत्पञ्चधात्मानं
प्रविभज्यैतद्भागमवष्टभ्य विधारयामीति
तेऽश्रद्धधाना बभूवुः ॥ ॥३॥

सोऽभिमानादूर्ध्वमुत्क्रामत इव
तस्मिन्नुत्क्रामत्यथेतरे सर्व एवोत्क्रामन्ते
तस्मिंश्च प्रतिष्ठमाने सर्व एव प्रतिष्ठन्ते ।
तद्यथा मक्षिका मधुकरराजानमुत्क्रामन्तं सर्व
एवोत्क्रामन्ते तस्मिंश्च प्रतिष्ठमाने सर्व एव
प्रतिष्ठन्त एवम् वाङ्मनश्चक्षुः श्रोत्रं च ते प्रीताः
प्राणं स्तुन्वन्ति ॥ ॥४॥

एषोऽग्निस्तपत्येष सूर्य एष पर्जन्यो
मघवानेष वायुः ।

एष पृथिवी रयिर्देवः सदसच्चामृतं च यत् ॥
॥५॥

Drugo pitanje

1. Onda ga Bhargava od Vidarbhi upita: »Premudri, koliko bogova održava stvorenja i koliko ih ispoljava svoje dejstvo, i opet, koji od njih je najveći?«

2. On mu odgovori: »Eter zaista jeste bog, kao i vetar, vatra, voda, zemlja, razum i reč, oko i uho. Ispoljivši se rekoše: *Mi smo poduprli ovo telo i zahvaljujući nama stoji.*

3. Najviši prana im reče: *Ne budite u zabludi! Ja sam podelio sebe na pet delova i podigao ovo telo, i sada ga podupirem.* Oni mu ne poverovaše.

4. Zbog te uvrede on se uzdiže u visine. Ali, kad se uzdiže, i ostali se uzdigoše. Kad on stade, svi takođe stadoše. Tada, kao što pčele, kad medni kralj uzleće, uzleću za njim, a kad se zaustavi, sve se zaustave, tako i razum i reč, oko i uho. Zadovoljni, oni hvale pranu.

5. On je vatra – greje, on je sunce, kišni oblak, on je Indra, on je vetar. On je zemlja, materija, bog, šta jeste i šta nije, besmrtnost, to je on.

1. Ime Bhargava ukazuje na to da se radi o potomku Bhrgua, legendarnog mudraca i Varuninog sina (Macdonell, Keith 1912: s. v. *bhārgava*-). Zatim se govori da potiče iz kraljevstva Vidarbha ili da je princ Vidarbhi. Bhargavino pitanje o tome šta održava telo treba da pokaže značaj prane za ljudski organizam i čula, koja se ovde nazivaju bogovima. Pipaladin odgovor ubrzo postaje nalik na himnu prani, služeći, istovremeno, kao uvod u kasnija pitanja o pranama i njihovom prisustvu u ljudskom biću.

2. Śankara smatra da je svaki od ovih bogova (čula ili prana) rekao za sebe da je baš on podigao čovečije telo i da zahvaljujući njemu stoji (Śankara *PU*).

3. Najviši prana govori da se podelio na pet delova zato što u upanišadima postoji predstava o pet prana u čovečijem telu (Ježić 2011: 249). To su prana (*prāna*-), apana (*apāna*-), samana (*samāna*-), vjana (*vyāna*-) i udana (*udāna*-). O njima se govori u trećem odeljku ove upanišadi.

अरा इव रथनाभौ प्राणे सर्वं प्रतिष्ठितम् ।
 ऋचो यजूषि सामानि यज्ञः क्षत्रं ब्रह्म च ॥
 ॥६॥
 प्रजापतिश्चरसि गर्भे त्वमेव प्रतिजायसे ।
 तुभ्यं प्राण प्रजास्त्विमा बलिं हरन्ति यः
 प्राणैः प्रतितिष्ठसि ॥ ॥७॥
 देवानामसि वह्नितमः पितृणां प्रथमा स्वधा ।
 ऋषीणां चरितं सत्यमथर्वाङ्गिरसामसि ॥
 ॥८॥
 इन्द्रस्त्वं प्राण तेजसा रुद्रोऽसि परिरक्षिता ।
 त्वमन्तरिक्षे चरसि सूर्यस्त्वं ज्योतिषां पतिः
 ॥ ॥९॥
 यदा त्वमभिवर्षस्यथेमाः प्राण ते प्रजाः ।
 आनन्दरूपास्तिष्ठन्ति कामायात्रं
 भविष्यतीति ॥ ॥१०॥
 व्रात्यस्त्वं प्राणैकऋषिरता विश्वस्य
 सत्पतिः ।
 वयमाद्यस्य दातारः पिता त्वं मातरिश्च नः ॥
 ॥११॥
 या ते तनूवाचि प्रतिष्ठिता या श्रोत्रे या च
 चक्षुषि ।
 या च मनसि सन्तता शिवां तां कुरु
 मोत्क्रमीः ॥ ॥१२॥
 प्राणस्येदं वशे सर्वं त्रिदिवे यत् प्रतिष्ठितम् ।
 मातेव पुत्रान् रक्षस्व श्रीश्च प्रज्ञां च विधेहि न
 इति ॥ ॥१३॥

6. Kao što su paoci na točku, tako se sve nalazi u prani. Stihovi, formule, napevi, žrtvoprinošenja, kšatrije i brahmani.

7. Gospodar stvaranja, krećeš se u utrobi, iznova se rađaš. Tebi, prano, ova stvorenja prinose darove, tebi, koji stojiš uz prane.

8. Ti najbolje prinosiš livenice bogovima, ti si prva žrtva predaka, ti si istinsko delo mudraca, sinova Atharvana i Angirasa.

9. Ti si Indra, Rudra, prano, svojom snagom ti si zaštitnik. Krećeš se po nebu – sunce, gospodar svetlosti.

10. Kada kišiš, prano, tad ova stvorenja razdragana stoje: *Biće roda, nama na radost!*

11. Neposvećen si, prano, ali si i najviši mudrac, gutač svega, blagi gospodar. Mi smo daritelji, nepriko-snoveni Matarišvane, a ti naš otac.

12. Učini blagim svoje telo, koje je u reči, sluhu i vidu, koje je utkano u um. Nemoj se udaljiti.

13. Sve što je na trećem nebu, pokorno je prani. Kao mati sinove, štiti nas i podari nam blagostanje i mudrost.«

6. Stihovi, formule i napevi se odnose na sadržaj *Rg, Jadur* i *Samavede*.

7. Prana se poistovećuje sa Prađapatijem. Kao gospodar rađanja on se i rađa, tačnije, kreće se kao plod u utrobi. Na taj način se Prađapati, koji je i prana, ponovo prikazuje kao spoj polarnosti, ovog puta oca i majke. Prana se nalazi uz druge prane u telu čoveka (*Šaṅkara PU*), o čemu je Pipalada govorio nešto ranije (*PU* 2. 2–4).

8. Prana kao vatra najbolje prinosi žrtve bogovima zato što se žrtve izlivaju u vatru (*Sharvananda* 1922: 31). Atharvan (*atharvan-*) se u vedama pominje kao drevni sveštenik ili mudrac i sapatnik bogova, nekada i kao Brahmin sin. Angiras (*angira-*) je mitski mudrac i predak mudraca angirasa (*Macdonell* 1897: 141–142).

11. Prana je neposvećen zato što je prvobitan – pre njega nije bilo nikoga ko bi ga mogao posvetiti. To znači da je on po prirodi čist, i bez ritualnog očišćenja. Matarišvan je božanstvo koje se u vedama poistovećuje sa Agnijem, a u kasnijoj vedskoj literaturi sa vstrom (*Macdonell* 1897: 72).

तृतीयः प्रश्नः

अथ हैनं कौशल्यश्चाश्रलायनः पप्रच्छ ।
 भगवन् कुत एष प्राणो जायते
 कथमायात्यस्मिञ्शरीर आत्मानं वा
 प्रविभज्य कथं प्रतिष्ठते केनोत्क्रमते कथं
 बाह्यमभिधत्ते कथमध्यात्ममिति ॥ ॥१॥
 तस्मै स होवाचातिप्रश्नान् पृच्छसि
 ब्रह्मिष्ठोऽसीति तस्मात्तेऽहं ब्रवीमि ॥ ॥२॥
 आत्मन एष प्राणो जायते यथैषा पुरुषे
 छायैतस्मिन्नेतदाततं
 मनोकृतेनायात्यस्मिञ्शरीरे ॥ ॥३॥
 यथा सम्रादेवाधिकृतान् विनियुङ्क्ते ।
 एतान्प्रामानेतान्प्रामानधितिष्ठस्वेत्येवमैवैष
 प्राण इतरान् प्राणान् पृथक्पृथगेव सन्निधत्ते
 ॥ ॥४॥
 पायूपस्थेऽपानं चक्षुःश्रोत्रे मुखनासिकाभ्यां
 प्राणः स्वयं प्रातिष्ठते मध्ये तु समानः ।
 एष ह्येतद्भुतमन्नं समं नयति तस्मादेताः
 सप्तार्चिषो भवन्ति ॥ ॥५॥
 हृदि ह्येष आत्मा ।
 अत्रैतदेकशतं नाडीनां तासां शतं
 शतमेकैकस्यां द्वासप्ततिर्द्वासप्ततिः
 प्रतिशाखानाडीसहस्राणि भवन्त्यासु
 व्यानश्चरति ॥ ॥६॥

Treće pitanje

1. Potom ga Aśvalajana, princ Kosala, ovako upita: »Premudri, odakle se rađa prana? Kako, podelivši se, dostiže ovo telo? Zbog čega odlazi i kako očuvava ono što je spolja, a kako ono u sebi?«

2. Pipalada mu odgovori ovako: »Postavljaš mi mudra pitanja, jer si nadahnut brahmanom. Zato ću ti odgovoriti.

3. Ovaj prana se rađa od atmana, i kao senka sa čovekom, tako je to sa njim povezano. Činom uma prana odlazi u bilo koje telo.

4. Kao što veliki kralj nadzornicima poverava ova sela, govoreći: *Čuvaj mi ta i ova sela!*, tako i ovaj prana druge prane jednu po jednu raspoređuje.

5. U probavnim i polnim organima nalazi se donji dah, apana. U oku, uhu, nosu i ustima stoji prana, a dah samana smešten je po sredini, jer on podjednako raspoređuje ovu žrtvenu hranu i zato nastaju sedmo-plamene vatre.

1. Aśvalajana, princ Kosala, želi da sazna zbog čega se prana deli na pet dahova u telu, kako održava sve što se nalazi u telu i van njega, kao i zbog čega napušta telo.

3. Śankara na ovom mestu piše da, kao što je na ovom svetu čovek sa rukama, nogama i drugim delovima tela uzrok, a senka njegov rezultat, tako je prana senka istinskog atmana (Śankara *PU*).

4. Prana, životni dah, raspoređuje ostale vitalne dahove koji nastanjuju i održavaju čovekovo telo.

5. Donji dah apana obitava u polnim organima i organima za varenje i kontroliše izlučivanje (Deussen 1906: 278). Prana, kao glavni dah, zauzima najvažniju poziciju, dok se Samana nalazi na sredini tela. Śankara objašnjava da se Samana tako zove jer deli hranu i vodu *samam*, podjednako. Dalje objašnjava da hranu i vodu konzumira vatra u utrobi, koja se od toga rasplamsava i širi do glave (Śankara *PU*). Kada se proširi do glave, izlazi kroz sedam otvora – dva oka, dva uha, dve nozdrve i usta. Zbog toga se naziva vatrom od sedam plamenova. Na taj način čovek deluje pranom na sve što vidi, čuje i tome slično.

अथैकयोर्ध्व उदानः पुण्येन पुण्यं लोकं
नयति ।

पापेन पापमुभाभ्यामेव मनुष्यलोकम् ॥

॥७॥

आदित्यो ह वै बाह्यः प्राण उदयत्येष ह्येनं
चाक्षुषं प्राणमनुगृह्णानः ।

पृथिव्यां या देवता सैषा

पुरुषस्यापानमवष्टभ्यान्तरा यदाकाशः स

समानो वायुर्व्यानः ॥ ॥८॥

तेजो ह वाव उदानस्तस्मादुपशान्ततेजाः

पुनर्भवमिन्द्रियैर्मनसि सम्पद्यमानैः ॥ ॥९॥

यच्चित्तस्तेनैष प्राणमायाति प्राणस्तेजसा
युक्तः ।

सहात्मना यथासङ्कल्पितं लोकं नयति ॥

॥१०॥

य एवं विद्वान् प्राणं वेद ।

न हास्य प्रजा हीयतेऽमृतो भवति तदेषः

श्लोकः ॥ ॥११॥

उत्पत्तिमायतिं स्थानं विभुत्वं चैव पञ्चधा ।

अध्यात्मं चैव प्राणस्य विज्ञायामृतमश्नुते

विज्ञायामृतमश्नुत इति ॥ ॥१२॥

6. U srcu je ovaj atman. Tu je sto i jedna žila. U po jednoj od sto jedne stoji još sto žila, a u svakoj sedamdeset dve hiljade žilica. Tu obitava duh vjana.

7. Uzdigavši se kroz jednu od žila, udana odvodi ka dobrom svetu dobroćinstvom, ka lošem nedelom, a ka svetu ljudi i jednim i drugim.

8. I zaista, sunce je spoljni prana. Rađa se na nebu obasjavajući milošću ovog pranu u oko. Božanstvo u zemlji se oslonilo na čovečijeg apānu. Eter u sredini, to je samana, a vetar je vjana.

9. Vatra je zaista udana. Zato oni u kojima se vatra ugasi čula spojenih u atmanu dostižu ponovno rođenje.

10. Kakva god da je misao, sa njom se kreće prema prani, a prana, spojen sa vatrom, vodi ga zajedno sa atmanom ka predodređenom svetu.

11. Besmrtn je mudrac koji tako poznaje pranu, jer mu potomstvo ne propada. O tome je ovaj stih:

12. I zaista, dostiže besmrtnost saznajući poreklo, protezanje, trajnost, petostruku svemoć, suštinu prane. Zaista, tad dostiže besmrtnost.«

6. Vjana obitava u žilama. Na taj način prožima čitavo telo i širi se udovima kao plamen (Deussen 1906: 279).

7. Dah udana izlazi kroz jednu od žila, verovatno onu koja se naziva sušumna (*sušumnā*). Često se shvata kao karotidna arterija (Sharvananda 1922: 40).

8. Ovde se pet prana u čoveku predstavljaju kao ustrojstvo mikrokosmosa i po principu srodnosti se povezuju sa građom makrokosmosa (Ježić 2011: 251). Jasno je kako se elementi povezuju – donji dah apāna je zemlja, središnji samana je eter. Vetar je vjana jer sve prožima.

9. Kada se vatra ugasi – kada u čovekovoј žili kucavici više nema udane, tj. nakon smrti.

चतुर्थः प्रश्नः

अथ हैनं सौर्यायणि गार्ग्यः पप्रच्छ ।
 भगवन्नेतस्मिन् पुरुषे कानि स्वपन्ति
 कान्यस्मिञ्जाग्रति कतर एष देवः स्वप्नान्
 पश्यति कस्यैतत्सुखं भवति कस्मिन्नु सर्वे
 सम्प्रतिष्ठिता भवन्तीति ॥ ॥१॥
 तस्मै स होवाच । यथ गार्ग्यं
 मरीचयोऽर्कस्यास्तं गच्छतः सर्वा
 एतस्मिंस्तेजोमण्डल एकीभवन्ति ।
 ताः पुनः पुनरुदयतः प्रचरन्त्येवं ह वै तत् सर्वं
 परे देवे मनस्येकीभवति ।
 तेन तर्ह्येष पुरुषो न शृणोति न पश्यति न
 जिघ्रति न रसयते न स्पृशते नाभिवदते
 नादते नानन्दयते न विसृजते नेयायते
 स्वपितीत्याचक्षते ॥ ॥२॥
 प्राणाग्रय एवैतस्मिन् पुरे जाग्रति ।
 गार्हपत्यो ह वा एषोऽपानो
 व्यानोऽन्वाहार्यपचनो यद् गार्हपत्यात्
 प्रणीयते प्रणयनादाहवनीयः प्राणः ॥ ॥३॥
 यदुच्छ्वासनिःश्वासावेतावाहुती समं नयतीति
 स समानः ।
 मनो ह वाव यजमानः इष्टफलमेवोदानः स
 एनं यजमानमहरहर्ब्रह्म गमयति ॥ ॥४॥

Četvrto pitanje

1. Tada ga Gargja Sunčev izdanak upita sledeće: »Premudri, šta to spava u čoveku, a šta bdije? Koji bog posmatra snove, a čija je to radost? U čemu svi počivaju?«

2. Pipalada mu odgovori: »Kad sunce zađe svome kraju, Gargja, svi njegovi zraci se spajaju u jednom krugu svetla. A kad ponovo izađe, zraci se iznova pojavljuju i tada se sve sjedini u najvišem bogu, umu. U tom trenu čovek ne čuje, ne vidi, ne oseća miris, ukus ili dodir, ne govori i ne uzima, ne raduje se i ništa ne izlučuje, nikuda ne ide. Tad se kaže: *On spava.*

3. Vatre prane bdiju u tom gradu. Predačka vatra je zaista apana, a žrtveni oganj juga je vjana. Prana je vatra istoka, a ona se stvara odzimanjem od predačke vatre.

4. Samana uzrokuje žrtvovanje udaha i izdaha podjednako. Um je zaista taj ko priređuje žrtve, a željeni

1. Ime Gargja znači da se govori o potomku legendarnog mudraca Garge (Macdonell, Keith 1912: s. v. *gārgya-*). Snovi i spavanje su važna tema u upanišadima, kao stanje između života i smrti. U okviru upanišadske misli o snovima, razlikuju se sledeći nivoi svesti: budnost, spavanje (bez snova), san i četvrto stanje. Ono je najdalje od stvarnosti i čovek mu stremlji pomoću duhovnih vežbi, a najpre pogružavanjem u slog *om* (Ježić 2011: 250). O tome se posebno govori u petom odeljku ove upanišadi.

3. Grad treba shvatiti kao telo – kao što u gradu noću vidimo samo vatre, tako tokom spavanja u telu čoveka bdiju prane. Ovde se pominju tri vrste ritualnih vatri. To su domaći ili predački oganj, garhapatja (*gārhapatya-*), žrtvena vatra, tj. dakšinagni ili anva-harjapacana (*dakṣiṇāgni-*, *anvāhāryapacana-*) i vatra istoka, ahavanija (*āhavanīya-*). Kao što se prane u telu poistovećuju sa kosmičkim elementima, tako se i garhapatja povezuje sa zemljom (i apanom), dakšinagni sa eterom (i vjanom), a ahavanija sa nebom (i pranom) (Knipe 1972: 38).

अत्रैष देवः स्वप्ने महिमानमनुभवति ।
 यद् दृष्टं दृष्टमनुपश्यति श्रुतं
 श्रुतमेवार्थमनुशृणोति देशदिगन्तरैश्च
 प्रत्यनुभूतं पुनः पुनः प्रत्यनुभवति दृष्टं चादृष्टं
 च श्रुतं चाश्रुतं चानुभूतं चाननुभूतं च
 सच्चासच्च सर्वं पश्यति सर्वः पश्यति ॥

॥८॥

स यदा तेजसाभिभूतो भवत्यत्रैष देवः
 स्वप्नान् न पश्यत्यथ यदैतस्मिञ्शरीरे
 एतत्सुखं भवति ॥ ॥६॥

स यथा सोभ्य वयांसि वसोवृक्षं संप्रतिष्ठन्ते
 एवं ह वै तत् सर्वं पर आत्मनि संप्रतिष्ठते ॥
 ॥७॥

पृथिवी च पृथिवीमात्रा चापश्चापोमात्रा च
 तेजश्च तेजोमात्रा च वायुश्च वायुमात्रा
 चाकाशश्चाकाशमात्रा च चक्षुश्च द्रष्टव्यं च
 श्रोत्रं च श्रोतव्यं च घ्राणं च घ्रातव्यं च रसश्च
 रसयितव्यं च त्वक्च स्पर्शयितव्यं च वाक्च
 वक्तव्यं च हस्तौ चादातव्यं
 चोपस्थश्चानन्दयितव्यं च पायुश्च
 विसर्जयितव्यं च यादौ च गन्तव्यं च मनश्च
 मन्तव्यं च बुद्धिश्च बोद्धव्यं
 चाहंकारश्चाहंकर्तव्यं च चित्तं च चेतयितव्यं च
 तेजश्च विद्योतयितव्यं च प्राणश्च
 विद्यारयितव्यं च ॥ ॥८॥
 एष हि द्रष्टा स्पृष्टा श्रोता घ्राता रसयिता
 मन्ता बोद्धा कर्ता विज्ञानात्मा पुरुषः ।
 स परेऽक्षर आत्मनि संप्रतिष्ठते ॥ ॥९॥

plod je udana. On svakodnevno vodi brahmanu onog ko priređuje žrtve.

5. Ovaj bog u snu dobija moć i posmatra sve što je viđeno, preslušava šta je čuveno i iznova i iznova doživljava doživljeno u dalekim zemljama. Viđeno i neviđeno, čuveno i nečuveno, doživljeno i nedoživljeno, stvarno i nestvarno, sve posmatra jer sav posmatra.

6. Kada ga savlada sila, tad ovaj bog ne posmatra snove. U telu je tada radost.

7. Kao što ptice, dragi dečake, odleću ka svom drvo-domu, tako se zaista sve okuplja u uzvišenom atmanu.

8. Zemlja i najmanja čestica zemlje, voda i najmanja čestica vode, svetlost i najmanja čestica svetlosti, vetar i najmanja čestica vetra, eter i najmanja čestica etera, oko i šta treba videti, uho i šta treba čuti, njuh i šta treba onjušiti, ukus i šta treba okusiti, koža i šta treba dotaći, glas i šta treba reći, ruke i šta treba uzeti, spol i čime se treba nasladiti, creva i šta treba izbaciti, stopala i čemu treba ići, um i o čemu treba umovati, razum i šta treba razumeti, samosvest i šta treba osvestiti, svetlost i šta treba osvetliti, prana i šta treba održati.

4. Samana se poistovećuje sa sveštenikom koji učestvuje u žrtvoprinošenju – kao što dah samana u telu deli hranu na jednake delove, tako sveštenik ravnomerno prinosi žrtve, koje ovde predstavlja ravnomerna smena udaha i izdaha u snu. Um je, kao najvažniji, glavni učesnik žrtve, a udana je njen rezultat – ona u snu odvodi um do spoznavanja brahmana.

5. Bog o kom se govori je um. Dalje se opisuje aktivnost uma tokom spavanja.

7. U snu se atman oslobađa onoga što ga sputava preko dana, kao što su neznanje ili nepoželjna osećanja. Sve o čemu dalje govore se u snu sjedinjuje sa atmanom (Šaṅkara *PU*).

परमेवाक्षरं प्रतिपद्यते स यो ह वै
 तदच्छायमशरीरमलोहितं शुभ्रमक्षरं वेदयते
 यस्तु सोम्य स सर्वज्ञः सर्वो भवति तदेष
 श्लोकः ॥ १०॥
 विज्ञानात्मा सह देवैश्च सर्वैः प्राणा भुतानि
 संप्रतिष्ठन्ति यत्र।
 तदक्षरं वेदयते यस्तु सोम्य स सर्वज्ञः
 सर्वमेवाविवेशेति ॥ ११॥

9. Puruša je taj koji posmatra i do-
 tiče, sluša i oseća miris i ukus, misli i
 razume, dela i uči. On stremi ka at-
 manu, uzvišenom i nepropadljivom.

10. Najvišeg i nepropadljivog at-
 mana dostiže onaj koji razume šta
 ne baca sen, bestelesno i bezbojno,
 neukaljano i nepropadljivo. Zaista,
 sine moj, on postaje sveznajući i ce-
 lovit. O tome je ovaj stih.

11. *Drago dete, ko spozna to ne-
 propadljivo ka kojem teže unutrašnji
 razum, prane i elementi sa svim bo-
 govima, on zaista jeste sveznajući i
 postaje sve.*«

9. Śankara kaže da je odnos puruše prema atmanu kao odnos lika sunca u vodi prema suncu (Śankara *PU*).

पञ्चमः प्रश्नः

अथ हैनं सैव्यः सत्यकामः पप्रच्छ।
 स यो ह वै तद् भगवन्मनुष्येषु
 प्रायणान्तमोङ्कारमभिध्यायीत कतमं वाव
 स तेन लोकं जयतीति ॥ ॥१॥
 तस्मै स होवाच एतद् वै सत्यकाम परं चापरं
 च ब्रह्म यदोङ्कारः।
 तस्माद् विद्वानेतेनैवायतनेनैकतरमन्वेति ॥
 ॥२॥
 स यध्येकमात्रमभिध्यायीत स तेनैव
 संवेदितस्तूर्णमेव जगत्याभिसद्यते।
 तमृचो मनुष्यलोकमुपनयन्ते स तत्र तपसा
 ब्रह्मचर्येण श्रद्धया संपन्नो महिमानमनुभवति
 ॥ ॥३॥
 अथ यदि द्विमात्रेण मनसि संपद्यते
 सोऽन्तरिक्षं यजुर्भिरुन्नीयते सोमलोकम्।
 स सोमलोके विभुतिमनुभूय पुनरावर्तते ॥
 ॥४॥
 यः पुनरेतं त्रिमात्रेणोमित्येतेनैवाक्षरेण परं
 पुरुषमभिध्यायीत स तेजसि सूर्ये संपन्नः।

Peto pitanje

1. Tad ga Šibijevog roda Satjakama ovako upita: »Premudri, ko među ljudima usmeruje um ka slogu *om* sve do smrti, koji svet on time osvaja?«
2. Pipalada mu ovako odgovori: »Satjakama, slog *om* je viši i niži brahman. Pomoću te osnove, dakle, mudrac teži jednom od ta dva.
3. Ko posveti um jednom delu, prosvetljen njime, zaista, brzo se vraća nazad zemlji, a sveti stihovi mu nude svet ljudi. Usavršen izgaranjem, brahmačarjom i verom, tad on doživljava slavu.
4. Ali, ako mu um zaokupe dva dela, ujedinjuje se sa umom i kroz svete formule zadobija oblast od neba do zemlje i svet meseca. Kad u svetu meseca doživi nadljudsku moć, okreće se ponovo nazad.

1. Satjakama potiče od legendarnog kralja Šibija, koji je jednom spasio Indru (Macdonnell, Keith 1912: s. v. *šibi*-). Satjakama pita šta se događa posle smrti sa onim ko je život proveo pogružen u slog *om*.
2. Šankara objašnjava višeg brahmana kao najuzvišenijeg Purušu, a nižeg kao prvorođenog pranu (Šankara *PU*). Pomoću te osnove – pomoću sloga *om*, čovek teži nižem ili višem brahmanu.
3. Sledeći odgovori se odnose na strukturu sloga *om*. Slog *om* se sastoji iz tri zvuka, a to su *a*, *u* i *m*. Prema pravilima gune (*guṇa*-), bilo koji vokal sa prefikslnim *a* vokalom sliva se u odgovarajući diftong. U ovom slučaju imamo vokale *a* i *u*, koji pravilno daju diftong *o* (Whitney 1896: 234–235). Zbog toga se slog koji mi izgovaramo kao da ima jedan vokal i jedan konsonant ovde naziva trodelnim slogom – on ima diftong od dva vokala i jedan konsonant. Jedan deo o kom se ovde govori je *a*. Kao jedan deo trodelnog *oma*, samo *a* ne može da dovede brahma-svetu. Sveti stihovi koji se ovde pominju su stihovi *Rgvede*.
4. Dva zvuka su *a* i *u*, a svete formule su delovi *Jadurvede*. Dva dela mogu da odvedu čoveka dalje nego jedan, ali ipak ne mogu da mu podare oslobođenje od reinkarnacije.

यथा पादोदरस्त्वचा विनिर्मुच्यत एवं ह वै स
पाप्मना विनिर्भुक्तः स सामभिरुन्नीयते
ब्रह्मलोकं स एतस्माज्जीवघनात्परात्परं
पुरिशयं पुरुषमीक्षते तदेतौ श्लोकौ भवतः ॥

॥६॥

तिस्रो मात्रा मृत्युमत्यः प्रयुक्ता

अन्योन्यसक्ताः अनविप्रयुक्ताः।

क्रियासु बाह्यान्तरमध्यमासु सम्यक्प्रयुक्तासु

न कम्पते ज्ञः ॥ ॥६॥

ऋग्भिरेतं यजुर्भिरन्तरिक्षं सामभिर्यत्तत्कवयो
वेदयन्ते।

तर्मोकारेणैवायतनेनान्वेति विद्वान्

यत्तच्छान्तमजरममृतमभयं परं चेति ॥ ॥७॥

5. Ko, opet, svoj um usmeri kroz trodelni slog *om* ka tom najvišem Puruši, on savršeno spozna vrelog Surju. Kao što zmija odbacuje košuljicu, tako se i on, odbacivši izopačenost, u svetim napevima uzdiže kad brahma-svetu. Iz ovog sedišta svega što živi on posmatra naduzvišenog Purušu, koji obitava u utvrđi tela. O tome su ova dva stiha.

6. *Tri sloga sapeta sa smrću, a kad se izgovore zajedno, postaju neodvoji- vi. Ko to zna ne drhti kad se ovi slo- govski izgovaraju pravilno spolja, iznu- tra i u sredini.*

7. *Stihovima Rgvede se dostiže ovaj svet, stihovima Jađurvede nebo, a Sa- mavede ono što objavljuju mudraci. Znalac, oslonjen na slog om, dostiže to što je spokojno, gde nema starosti, smrti ili straha i prevashodno je.*«

5. Kad govori o usmeravanju uma kroz trodelni slog *om*, Pipalada objašnjava da je jedini istinski put do brahma-sveta i oslobađanja iz kruga samsare posvećivanje celovitom *omu*, tj. stihovima *Rg*, *Jađur* i *Samavede* zajedno. Kao što je prethodno uz *a* pominjao *Rgvedu*, uz *au Jađurvedu*, tako ovde pominje *Samavedu*.

6. Delovi *oma*, *a*, *u*, *m* nisu nepodložni smrti. Kada su zajedno, tj. kada se zajedno razumeju i izgovaraju, tada se znalac ne udaljava od puta atmana i stremi izbavljenju od samsare (Sharvananda 1922: 65).

7. Ovde se ponavlja pouka petog pitanja.

षष्ठः प्रश्नः

अथ हैनं सुकेशा भारद्वाजः पप्रच्छ भगवन्
 हिरण्यनाभः कौसल्यो राजपुत्रो मामुपेत्यैतं
 प्रश्नमपृच्छत षोडशकलं भारद्वाज पुरुषं
 वेत्थ। तमहं कुमारमब्रुवं नाहमिमं वेद
 यध्यहमिममवेदिषं कथं ते नावक्ष्यमिति।
 समूली वा एष परिशुष्यति
 योऽनृतमभिवदति। तस्मान्नाहर्म्यनृतं वक्तुम्।
 स तूष्णीं रथमारुह्य प्रवव्राज। तं त्वा
 पृच्छामि क्वासौ पुरुष इति ॥ ॥१॥
 तस्मै स होवाच।
 इहैवान्तःशरीरे सोभ्य स पुरुषो यस्मिन्नेताः
 षोडशकलाः प्रभवन्तीति ॥ ॥२॥
 स ईक्षांचक्रे। कस्मिन्नहमुत्क्रान्त उत्क्रान्तो
 भविष्यामि कस्मिन् वा प्रतिष्ठिते
 प्रतिष्ठस्यामीति ॥ ॥३॥
 स प्राणमसृजत। प्राणाच्छ्रद्धां खं
 वायुर्ज्योतिरापः पृथिवीन्द्रियं
 मनोऽन्नमन्नाद्वैर्यं तपो मन्त्राः कर्मलोका
 लोकेषु च नाम च ॥ ॥४॥
 स यथेमा नद्यः स्यन्दमानाः समुद्रायणाः
 समुद्रं प्राप्यास्तं गच्छन्ति भिद्येते तासां
 नामरूपे समुद्र इत्येवं प्रोच्यते।
 एवमेवास्य परिदृष्टुरिमाः षोडशकलाः
 पुरुषायणाः पुरुषं प्राप्यास्तं गच्छन्ति भिद्येते
 चासां नामरूपे पुरुष इत्येवं प्रोच्यते स
 एषोऽकलोऽमृतो भवति तदेष श्लोकः ॥
 ॥५॥

Šesto pitanje

1. Tad mu Sukešan, loza Bharadvade, ispriča sledeće: »Premudri, dođe mi Hiranjanabha, princ Kosala, i zadade mi ovo pitanje: *Bharadvado, znaš li ti šesnaestokalnog Purušu?* Rekoh princu: *Ja ne znam, ali da znam, ne bih ti prečutao. Sa korenom vene ko govori neistinu. Zato te ne smem lagati.* On u tišini uđe u kočiju i odveze se. Sad ja tebe pitam: *Ko je Puruša?*«

2. Pitalada mu ovako odvrati: »Sine moj, ovde, u unutrašnjem biću čoveka, prebiva Puruša. U njemu nastaje tih šesnaest kala.

3. On se zamisli: *Od čijeg odlaska zavisi moj odlazak i od čijeg ostanaka zavisi moj ostanak?*

4. On je načinio pranu. Od prane potiču vera, nebo, vetar, svetlost, voda, zemlja, čula, duh i hrana. Od hrane su snaga, požrtvovanje i himne, obredi i svetovi, a u svetovima ime.

5. Kao što reke na ovom svetu teku i otiču u okean, a kada nađu okean, stižu do svog kraja i tada nestaje njihovo ime i oblik, a pominje se samo okean, tako se i ovih šesnaest kala sveznalca uliva u dušu i kad nađu Purušu, stižu do svog kraja i

1. Sukešan se ovde pominje kao potomak Bharadvade, drevnog mudraca i legendarnog autora delova *Rgvede* (Macdonell, Keith 1912: s. v. *bharadvāja*-). Šankara piše da je šesto pitanje namenjeno pokušaju da se spozna najviši, nepropadljivi atman – Puruša. Osim toga, primećuje da učitelj ni u kojoj situaciji ne sme reći neistinu onome ko mu se obraća u potrazi za znanjem (Šankara *PU*).

2. Ponovo vidimo spajanje mikro i makrokosmosa. Nadalje se objašnjava redosled stvaranja šesnaest kala (kalā-).

3. Purušino razmišljanje se predstavlja kao prvi pokretač stvaranja svih elemenata.

अरा इव रथनाभौ कला यस्मिन् प्रतिष्ठिताः ।
 तं वेद्यं पुरुषं वेद यथा मा वो मृत्युः परिव्यथा
 इति ॥ ॥६॥
 तान् होवाचैतावदेवाहमेतत् परं ब्रह्म वेद ।
 नातः परमस्तीति ॥ ॥७॥
 ते तमर्चयन्तस्त्वं हि नः पिता
 योऽस्माकमविद्यायाः परं पारं तारयसीति ।
 नमः परमऋषिभ्यो नमः परमऋषिभ्यः ॥
 ॥८॥

tada nestaje njihovo ime i oblik, a pominje se samo Puruša. On je bezdelan i besmrtan, i o tome je ovaj stih:

6. *Onaj u kom se nalaze kale, kao što se paoci skupljaju u čvorištu točka, on poznaje Purušu, kog treba spoznati. Tako vam smrt ne može ništa.*«

7. Pipalada im reče: »Ovoliko ja znam o uzvišenom brahmanu – od njega nema višeg.«

8. Ukazujući mu poštovanje, oni će ovako: »Ti si naš otac i nosiš nas ka uzvišenoj suprotnoj strani našeg neznanja. Naklon mudracima, naklon mudracima.«

*Prevela i komentare napisala
 Tolić Isidora*

5. Ovdje je sveznalac još jedan Purušin epitet.

6. Kao što paoci zavise od čvorišta u toku svog čitavog postojanja, tako svi elementi zavise od Puruše.

Citirana literatura

- Aurobindo, Ghose (2001), *Kena and Other Upanishads – Complete Works of Sri Aurobindo*, volume 18, Pondicherry: Sri Aurobindo Ashram Publication Department.
- Deussen, Paul (1906), *The Philosophy of the Upanishads*, prev. Geden, Alfred Shenington, Edinburgh: T&T Clark.
- Hock, Hans Henrich (2007), *An Early Upaniṣadic Reader*, Delhi: Motilal Banarsidass.
- Ježić Mislav (2011), »Uvod v upaniṣade: mislena in duhovna vsebina«, prev. Štof Lenart, u: Lenart Štof (prir.) *Besede vedske Indije. S prevodom in komentarjem upaniṣad Bele Yajurvede*, Ljubljana: Nova Revija: 243–263.
- Johnston, Charles (1910), »The Dramatic Element in the Upanishads«, *The Monist* 20 (2): 185–216.
- Katičić, Radoslav (1973), *Stara indijska književnost*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- KEWA 1 = Mayrhofer, Manfred (1956), *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen (A Concise Etymological Sanskrit Dictionary)*, Band 1, Heidelberg: Carl Winter.
- KEWA 2 = Mayrhofer, Manfred (1963), *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen (A Concise Etymological Sanskrit Dictionary)*, Band 2, Heidelberg: Carl Winter.
- KEWA 3 = Mayrhofer, Manfred (1976), *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen (A Concise Etymological Sanskrit Dictionary)*, Band 3, Heidelberg: Carl Winter.
- Knipe, David (1972), »One Fire, Three Fires, Five Fires: Vedic Symbols in Transition«, *History of Religions* 12 (1): 28–41.
- Macdonell, Arthur Anthony (1897), *Vedic Mythology*, Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner.
- Macdonell, Arthur Anthony, Keith Arthur Berriedale (1912), *Vedic index of names and subjects*, London: J. Murray.
- Radhakrishnan Sarvepalli (prir. prev. kom.) (1953), *The Principal Upaniṣads*, London: Allen & Unwin.
- Sharvananda Swami (prir., prev., kom.) (1922), *Prasna-Upaniṣad*, Madras: The Ramakrishna Math.
- Sitarama, Sastri (prir. prev.) (1898), *Katha and Prasna Upanishads and Sri Sankara's Commentary*, Madras: G. A. Natesan & Co.
- Smith, Brian, Doniger, Wendy (1989), »Sacrifice and Substitution: Ritual Mystification and Mythical Demystification«, *Numen* 36 (2): 189–224.
- Štof Lenart (prir.) (2011), *Besede vedske Indije. S prevodom in komentarjem upaniṣad Bele Yajurvede*, Ljubljana: Nova Revija.
- Veljačić Čedomil (1983), *Filozofija istočnih naroda*, knjiga prva, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Whitney, William Dwight (1896), *Sanskrit Grammar*, Boston: Ginn and Company.